

- Novychenko, 1967 – Novychenko L. Ne iliustratsiia – vidkryttia! [Not an illustration - a discovery!]. Kyiv : Radianskyi pysmennyk, 1967. 327 s [in Ukrainian].
- Panchenko, 2012 – Panchenko V. Pantsyr dlia Hamleta. Shliakhy Mykoly Bazhana. [Armor for Hamlet. Ways of Mykola Bazhan.]. (on line). Shchodenna vseukrainska hazeta «Den». Vyp. Vid 19.03.2012. Rezhym dostupu: http://incognita.day.kiev.ua/panczir_dlyagamleta.html [in Ukrainian]
- Surovtsova, 1996 – Surovtsova N. Spohady [Memories]. Kyiv : Vyd-vo im. Oleny Telihi, 1996. 432 s [in Ukrainian].
- Tsalyk, 2005 – Tsalyk S. Bez kanoniv, abo Pro shcho zmovchaly biohrafy Mykoly Bazhana. [Without canons, or What the biographers of Mykola Bazhan kept silent about.]. Ukrainska mova ta literatura. 2005. Ch. 21-23. S. 32–36 [in Ukrainian].
- Tsalyk, 2010 – Tsalyk S. Taiemnytsi pysmennytskykh shukhliad [Secrets of writers' drawers.]. Kyiv : Nash chas, 2010. 347 s. [in Ukrainian].
- Tsymbal, 2019 – Tsymbal Ya. Nebazhanyi Bazhan [Unwanted Bazhan]. (Elektronnyi resurs) Ukrainskyi tyzhden. 12 zhovtnia 2019. Rezhym dostupu do resursu: <https://tyzhden.ua/History/236424> [in Ukrainian].
- Chernysh, 1987 – Chernysh N. Akademyk Nikolai Platonovych Bazhan – redaktor y yzdatel: Opyt raboty v Hlavnoi redaktsyyi Ukraynskoï Sovetskoï entsyklopedyyi : avtoref. dyss. kand. fylol. nauk: 05.25.04. knyhovedenye [Academician Nikolai Platonovich Bazhan - editor and publisher: Experience in the Main Edition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia: author. diss. Cand. philol. Science: 05.25.04. bibliography.]. Moskva : Moskov. polyhraf. un-t, 1987. 17 s. [in Russian].
- Chilachava, 1993 – Chilachava R. Skhodzhennia na Zedazeni: Lit.- kryt. narys.[Ascent on Zedazen: Lit.- Critic. sketch]. Kyiv, 1993. 158 s. [in Ukrainian].
- Shakhivets, 1926 – Shakhivets I. Mykola Bazhana «17-y patrol». [Mykola Bazhana "17th Patrol"]. Kultura i pobut. 1926. № 14. S. 8 [in Ukrainian].

УДК 94:2-773(477.41)''1920/1930''

DOI: 10.31499/2519-2035.7.2020.222580

Олександр ЧУЧАЛІН,
orcid.org/0000-0003-3876-8237
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
(Україна, Умань)
aleksandr02.1989@gmail.com

МЕРЕЖА ВІКАРІАТСТВ ТА СТРУКТУРА БЛАГОЧИННИЦЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО АПАРАТУ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ У 1920 – 1930-Х РР.

У статті розглядається мережа вікаріатств та благочинницький адміністративний апарат Київської єпархії. Подаються відомості у таблиці про єпархіальних архієреїв та вікарних єпископів, які очолювали або тимчасово виконували обов'язки єпархіального архієрея Київської єпархії. На основі архівних та опублікованих джерел відтворено мережу вікаріатств, вказано архієреїв, які здійснювали управління ними. Акцентовано увагу на біографічних відомостях єпископату та духовенства. Як висновок зазначено, що вікарні єпископи та їх кафедри відігравали важливе значення в Київській єпархії, так як безпосередньо допомагали митрополиту Київському в управлінні усією єпархією, а інколи і виконували його обов'язки.

Ключові слова: Київська єпархія, вікаріатство, благочиння, єпископ, радянська влада.

Oleksandr CHUCHALIN,
Candidate of Historical Science,
associate professor of the
Department of Ukrainian History
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Ukraine, Uman)
aleksandr02.1989@gmail.com

NETWORK OF VICARIATES AND STRUCTURE OF RURAL DEANERY IN KYIV EPARCHY BETWEEN THE 1920s AND 1930s

The national, religious and spiritual revival taking place in modern Ukraine lies in a deepening interest in the national history and culture. Today's society is rethinking and re-evaluating the events that occurred under the Soviet reality, including in the sphere of state-church relations.

The establishment of the structure of religious organizations is an important component of their identity. The largest organization in Ukraine was the Russian Orthodox Church. The administrative structure of the Ukrainian Orthodox Church did not differ fundamentally from it. The issue of the autonomy of the Ukrainian church became even more critical, especially after the national revolution.

The article deals with the network of vicariates and rural deanery of the Kyiv Eparchy. It provides information on eparchial bishops and vicar bishops who headed or temporarily served as eparchial bishop of the Kyiv Eparchy. Relevant archival and published sources have made it possible to recreate the network of vicariates and indicate the bishops who governed them. The article especially highlights biographical information on the episcopate and the clergy.

Besides, the article pays particular attention to activities of the Kyiv Eparchy as «an administrative-territorial unit» of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church.

At the time of the independent Ukrainian State proclamation in 1918, there were nine Orthodox eparchies on its territory: Kholm, Volyn (the bishop's throne in Zhytomyr); Podil (the bishop's throne in Kamianets); Kyiv, Chernihiv, Kharkiv, Katerynoslav, Poltava and Kherson (the bishop's throne in Odesa), which were part of the metropolitan district. Eparchies were governed by one metropolitan, three archbishops and five bishops. In addition to the ruling eparchial bishops, there were 16 other vicar bishops in Ukraine. They were divided among individual eparchies, in particular, 4 vicar bishops in the Kyiv Eparchy (Chyhyryn, Uman, Kaniv and Cherkasy). As of 1918, twenty-five Ukrainian bishops were subject to the authority of the Russian Holy Synod, and later to the Patriarch of Moscow and All Russia. All hierarchs received higher education, and most of them held the degrees of Candidate, Master or Doctor of Theology.

The eparchial system of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church maintained its conservative values during the interwar twentieth century. One of the characteristics of church administration at that time was the inequality of eparchies in terms of population density.

Eparchies were governed by its existing administration, which was under the direct authority of the ruling bishop. According to the canon law of the Orthodox Church, as well as the age-old tradition, the bishop is not only the bearer of sacred power in the Church. He also acts as an administrator within the eparchy entrusted to his leadership.

Keywords: Kyiv eparchy, vicariate, rural deanery, bishop, Soviet power.

Постановка проблеми. Процеси національного та релігійно-духовного відродження, які мають місце в сучасній Україні, супроводжуються поглибленням інтересу до вітчизняної історії та культури. Нинішнє суспільство переосмислює та переоцінює події, що відбувалися в умовах радянської дійсності, у тому числі й у сфері державно-церковних відносин.

Формування структури релігійних організацій є важливою складовою їхньої самобутності. Найбільшою організацією на території України була Російська Православна Церква. Адміністративна структура Української Православної Церкви принципово не відрізнялася від РПЦ. Питання про автономію Церкви в Україні лунало все частіше, особливо після національної революції.

Аналіз досліджень. Дослідження церковного устрою релігійних конфесій в Україні привертало увагу науковців, серед яких можна відзначити В. Біднова, С. Білоконя, О. Ігнатушу, А. Киридон, О. Тригуба. Хоча у цьому напрямку є ще багато нез'ясованих питань, які потребують більш детального вивчення стосовно певної церковно-адміністративної одиниці, у нашому випадку Київської єпархії Українського Екзархату Російської Православної Церкви.

Мета статті. Автор ставить за мету показати створення та діяльність адміністративного апарату Київської єпархії Українського екзархату Російської Православної Церкви у міжвоєнний період.

Виклад основного матеріалу. На час проголошення самостійної Української Держави в 1918 році на її території було дев'ять православних єпархій: Холмська, Волинська (кафедра в Житомирі), Подільська (кафедра в Кам'янці), Київська, Чернігівська, Харківська, Катеринославська, Полтавська і Херсонська (кафедра в Одесі), які входили до митрополичого округу. Єпархіями керували один митрополит, три архієпископи та п'ять єпископів. Крім правлячих єпархіальних архієреїв на території України було ще 16 вікарних єпископів, які так поділялися поміж окремими єпархіями: в Київській єпархії – 4 вікарних єпископи (Чигиринський, Уманський, Канівський і Черкаський); в Херсонській єпархії – 3 вікарних єпископи (Новомиргородський, Єлисаветградський та Миколаївський); у Подільській – 2 (Вінницький та Балтський); в Полтавській – 1 (Прилуцький); у Харківській – 1 (Сумський); у Катеринославській – 1 (Павлоградський). Отже, станом на 1918 рік на території України нараховувалося 25 архієреїв, які підлягали владі Російського Найсвятішого Синоду, а потім Патріарху Московському і всієї Русі (Біднов, 1921: 5).

Усі ієрархи мали вищу освіту, а більшість – і наукові ступені кандидатів богослов'я, магістрів або докторів богослов'я.

Єпархіальна система Українського екзархату РПЦ протягом міжвоєнного двадцятиліття зберігала свою консервативність. Однією з характерних ознак церковно-адміністративної системи в той час була нерівність єпархій за густотою населення. На кожну з них в Україні припадало в середньому два мільйони жителів, що більш як на третину перевищувало середньоросійські показники (Біднов, 1921: 5).

Керування єпархією здійснювалося через наявну в ній адміністрацію, що знаходилася в прямому підпорядкуванні керуючого нею єпископа. Згідно з канонічним правом Православної Церкви, а також одвічною традицією єпископ є не тільки носієм сакральної влади в Церкві, але і виступає адміністратором у межах дорученої його керівництву єпархії.

Від початку існування Київської Церкви (другої пол. IX ст.) особливості керування єпархіями зазнавали певних змін, в залежності від історичних обставин. Так, довгий час Митрополит Київський був єдиним архієреєм у своїй єпархії: він обирав або затверджував кандидатів для священства та рукополагав їх. При Митрополиті знаходився штат кліриків у священному сані, які допомагали йому вирішувати ті чи інші питання. Зрозуміло, що членами митрополичої канцелярії обирали освічених та поважних священників Києва.

З розвитком та духовним становленням Святої Успенської Києво-Печерської Лаври її духовний авторитет настільки ствердився на Русі, що з числа її монахів тільки за два сторіччя було рукопокладено більше 50-ти архієреїв. Звісно, що кожен з цих єпископів брав із собою знайомих монахів з Лаври святого Антонія – таким чином, доволі скоро на Русі поширився звичай наявності ченців в адміністративному апараті єпархії.

Найбільшою за територією та густотою населення була Київська єпархія, яка бере початок свого заснування ще з другої половини IX століття. Київська

епархія, як церковно-адміністративна так і адміністративно-територіальна одиниця на чолі з єпархіальним архієреєм нараховувала у своїх межах на 1918 рік чотири вікаріатства. Першим вікаріатством прийнято рахувати Канівське, другим – Чигиринське, третім – Черкаське та останнім четвертим – Уманське (Білокінь, 1992: 100).

Наведена нижче таблиця дозволить побачити хто керував та тимчасово виконував обов'язки керуючого архієрея Київської єпархії протягом 1918-1939 рр.

п/п	Сан, титул, ім'я та прізвище єпископа	Роки перебування на кафедрі
Київська єпархія Російської Православної Церкви		
.	Митрополит Київський і Галицький Володимир (Богоявленський)	23.11.1915 – 25.01.1918
.	Єпископ Чигиринський Никодим (Кротков)	січень 1918 – 30.05.1918
.	Митрополит Київський і Галицький Антоній (Храповицький)	01.06.1918 – 20.12.1918
.	Єпископ Рильський Аполінарій (Кошовий)	21.12. – 30.12.1918
.	Єпископ Черкаський Назарій (Блінов)	12.01.1919 – вересень 1919
.	Митрополит Київський і Галицький Антоній (Храповицький)	07.09.1919 – 17.11.1919
.	Єпископ Черкаський Назарій (Блінов)	листопад 1919 – липень 1921
Київська єпархія Українського Екзархату Російської Православної Церкви		
.	Митрополит Гродненський і Брестський Михаїл (Єрмаков), Патріарший Екзарх всієї України, з правами, які належать Митрополиту Київському	23.07.1921 – 05.02.1923
.	Єпископ Канівський Василій (Богдашевський)	лютий – березень 1923
0.	Єпископ Уманський Макарій (Карамзін)	04.04.1923 – січень 1925
1.	Єпископ Радомишльський Сергій (Куминський)	лютий – березень 1925
2.	Єпископ Богуславський Георгій (Делієв)	квітень 1925 – жовтень 1927
3.	Митрополит Київський і Галицький Михаїл (Єрмаков), Екзарх України	23.11.1927 – 30.03.1929
4.	Архієпископ Харківський Костянтин (Дяков)	квітень 1929 – квітень 1930
5.	Архієпископ Київський Димитрій (Вербицький)	квітень 1930 – 14.02.1932
6.	Архієпископ Харківський Костянтин (Дяков), Екзарх України	15.02. – жовтень 1932
7.	Архієпископ Київський Сергій (Гришин)	03.04.1932 – 09.07.1934
	Митрополит Київський Костянтин (Дяков),	09.07.1934 – 10.11.1937

8.	Екзарх України	
9.	Архієпископ Харківський і Охтирський Олександр (Петровський)	листопад 1937 – 28.07.1938

Протягом 1920–1930-х років кількість єпископських кафедр значно збільшилася. Причиною збільшення їх кількості, насамперед стала Постанова № 362 Святійшого Патріарха Тихона про самоврядування єпархій на випадок неможливості зв'язку з вищою церковною владою (Акти Святейшого, 1992: 169). У Постанові зокрема зазначалося, якщо на випадок єпархія, внаслідок пересування фронту, зміни державного кордону тощо, опиниться поза будь якими стосунками з Вищим церковним управлінням, чи саме управління припинить свою діяльність, то Керуючий єпархією – єпархіальний архієрей має можливість звернутися до архієреїв, які очолюють сусідні єпархії, щодо організації вищої інстанції церковної влади для кількох єпархій, що перебувають в однакових умовах (Білокінь, 1992: 102). Передбачалося також здійснити поділ єпархій на декілька місцевих, тобто створити мережу вікаріатств єпархії. Цією Постановою Церква цілком скористалася, так як на території єпархій почали створюватися та функціонувати нові вікаріатства.

28 жовтня 1918 року у м. Києві відкрилася 3-я сесія Всеукраїнського Собору, на якому йшла мова про розширення меж Київської єпархії, у зв'язку з входженням до складу Гетьманату частину повітів Мінської та Курської губерній. Митрополиту Київському підпорядковувались вікарні єпископи – єпископ Гомельський Варлаам (Ряшенцев), єпископ Рильський Аполінарій (Кошовий) та Білгородський Никодим (Кононов), які також брали участь у Соборі. На цей час в Київській єпархії нараховувалось 82 благочинницьких округа, 1478 самостійних парафіяльних і 29 приписних храмів (Православная енциклопедия, 2013: 197).

Важливим чинником у розширенні єпархіальної мережі стала проведена в березні 1923 року адміністративна реформа в Україні, яка була направлена на зміцнення адміністративно-територіальних одиниць. Волості були замінені районами, повіти – округами. Такий державно-адміністративний поділ спонукав до узгодження структури єпархій з окружною системою, так як практика узгодження кориниться в канонічних нормах Церкви (Ігнатуша, 2010: 145).

Після реформи до складу Київської губернії увійшло 7 округ: Білоцерківська, Бердичівська, Київська, Малинська, Уманська, Черкаська та Шевченківська (Корсунська) (Збірник законів, 1922: 575). У результаті адміністративно-територіальної реформи мережа вікаріатств виглядала густо розміщеною по всій території Київської єпархії. До її складу відносилося одинадцять вікаріатств: Бердичівське, Білоцерківське, Богуславське, Звенигородське, Канівське, Радомисельське, Сквирське, Тарашанське, Уманське, Черкаське, Чигиринське.

Важливе значення мало зібрання єпископів України під головуванням Патріаршого екзарха митрополита Київського і Галицького Михаїла (Єрмакова) про розподіл меж єпархій з відповідним цивільним (гражданським) поділом на

округи. На що всім єпископам було доручено підготувати вичерпний матеріал з даного питання до проведення Українського Церковного Собору (ЦДАВО. Ф5. Оп.3 Спр. 369. Арк. 11).

Замісник Патріаршого Місцєблюститєля та Тимчасовий при ньому Патріарший Священний Синод від 12 березня 1934 року за № 14 слухали пропозицію митрополита Сергія (Страгородського) згідно його благословінням від 27 грудня 1928 року за № 233 і на виконання постанов Всеросійського Помісного Собору від 7/20 вересня 1918 року у відповідності до цивільного поділу території СРСР на області були створені такі ж церковні області. Зі створенням церковних областей, звичайно, виникло питання щодо повноважень архієрея головного міста області (Положение об областных, 1934: 218).

Одразу ж було затверджено Положення про обласних Преосвященних, згідно якого повноваження обласного архієрея було надано Преосвященним головних міст області. Згідно з діючим положенням про автономію Української Церкви на її території воно було здійснено наступним чином: Київська область – м. Київ (Київська єпархія), Одеська область – м. Одеса (Одеська єпархія).

У відповідності з цивільним поділом на округи необхідно було б всіх окружних архієреїв зробити самостійними, але так як це питання є досить складним у всерадянському масштабі, та і на це не було ні матеріалів, ні засобів, за основу для ділення доцільно було прийнято головні положення серед яких є: 1. Існуючі єпархії повинні бути збережені по можливості у цьому складі при умові, щоб кордони єпархій не виходили за межі області, рівно і так в області не вклинювалися частини єпархій у сусідні області; 2. В середині області єпархії повинні вміщувати у себе округи без дроблення їх на частини; 3. Вікаріатства складаються із декількох районів чи округ, також без дроблення їх між різними вікаріатствами; 4. Вікаріатства можуть бути перетворені у самостійні єпархії лише у тому випадку, якщо достатньо підстав таких як, величина округи чи особливе територіальне положення (Положения о полномочиях, 1934: 220).

За церковно-адміністративним поділом Київська єпархія мала розгалужену структури вікаріатст, які в свою чергу включали благочиння.

Датою створення Бердичівського вікаріатства у 1921 році була хіротонія в м. Києві єпископа Олександра (Чекановського), який також обіймав Уманську кафедру. С. Білокінь у своєму дослідженні подає поєднання цих двох вікаріатств в одне – Бердичівське і Уманське, враховуючи той факт, що у 1922 році єпископ Олександр (Чекановський) ухилився в обновленський розкол, вікаріатства почали існувати окремо (Білокінь, 1992: 103).

Білоцерківське вікаріатство, або більш стародавня назва Юріївська кафедра, була заснована ще в 1032 році в м. Юріїв (нині – м. Біла Церква), яка проіснувала до 1231 року. Відновивши свою діяльність у 1921 році, вона увійшла до складу Київської єпархії з центром її управління у м. Києві. Очолювати відновлене вікаріатство було призначено єпископа Димитрія (Вербицького) – українця за походженням, з Полтавської губернії. Білоцерківське вікаріатство як складова частина Єпархії проіснувало до 1924

року і було скасовано відповідно до розпоряджень Вищого церковного управління (История иерархии, 2006: 53).

Вікаріатство в м. Богуславі було створено 26 грудня 1921 року та проіснувало до лютого 1926 року. В більшості створення вікаріатств було приналежним до дати єпископської хіротонії нового архіпастиря. Саме з такої ініціативи було рукопокладено нового архієрея – єпископа Георгія (Делієва) українця за походженням. Хіротонія була звершена 26 грудня 1921 року з титулом Єпископ Богуславський і Липовецький, яку очолив митрополит Михаїл (Єрмаков) (История иерархии, 2006: 64).

21 травня 1921 року відбулася архієрейська хіротонія архімандрита Олексія (Готовцева) у єпископа Звенигородського, вікарія Київської єпархії. Відповідно з цією подією було створено Звенигородське вікаріатство з центром у м. Києві. У зв'язку з тим, що у 1923 році був заарештований та висланий до Москви, і 14 жовтня 1923 року призначений єпископом Серпуховським, вікарієм Московської єпархії, Звенигородське вікаріатство було скасоване у тому ж році (История иерархии, 2006: 177).

Канівська кафедра була заснована 22 грудня 1884 року з місцем перебування у місті Києві. 6 серпня 1914 року на це вікаріатство було призначено молодого єпископа Василя (Богдашевського), хіротонію якого було звершено в Софійському Соборі Києва. Владика обіймав посаду ректора Київської Духовної Академії перед її закриттям. У 1921 році підписує звернення православного єпископату України до віруючих із закликом не визнавати рішень Українського церковного збору Київщини, котрий проголосив автокефалію Української Церкви. У 1923 році заарештований радянською владою, відісланий до Москви, перебував на допитах в Бутирській тюрмі та на висланні в селі Іжма Зирянського краю (История иерархии, 2006: 205).

Скасування Канівського вікаріатства пов'язане зі смертю архієпископа, який помер у Києві 25 лютого 1933 року – по свідченнях сучасників, від сильного виснаження та напівголодної смерті. Владика також був ректором і професором Київської Духовної Академії у якій працював на кафедрі Нового Завіту. Своєю великою і цінною працею про послання Апостола Павла до ефесян, він здобув велику популярність серед наукового світу. За свої здобутки по богослов'ю архієпископ Василій отримав науковий ступінь доктора богослов'я.

Похований на кладовищі Нікольського чоловічого цвинтаря, котрий згодом був знесений разом з обителлю (Хроника церковной жизни, 1933: 174).

31 серпня (1 вересня) 1923 року таємно у єпископа Радомисельського і Чорнобильського було рукопокладено архімандрита Сергія (Куминського), який очолював Радомисельське вікаріатство до 1928 року. Чин хіротонії в єпископа звершили єпископи Парфеній (Брянських) і Макарій (Кармазин). Згодом хіротонія була визнана Патріархом Тихоном (История иерархии, 2006: 405).

Датою створення Сквирського вікаріатства стала таємна хіротонія

єпископа Афанасія (Молчановського) у Близьких печерах Києво-Печерської Лаври єпископом Уманським Макарієм (Кармазином) та єпископом Ананьївським Парфенієм (Брянських) у 1924 році. У середині травня 1926 висланий до Курська, а потім через Москву до Омська, тому з цього року Сквирську кафедру не обіймав, у зв'язку з чим її було ліквідовано (История иерархии, 2006: 451).

З січня 1925 року єпископ Георгій (Делієв) тимчасово керував Київською кафедрою, в кінці цього ж року після повернення єпископа Уманського Макарія (Кармазина) із заслання відмовився віддати управління єпархією, що викликало осуд з боку багатьох архієреїв єпархії. Тому в лютому 1926 року призначається вікарним єпископом Київської єпархії з титулом Таращанський. У зв'язку з переведенням на Дніпропетровську кафедру у 1928 році Таращанське вікаріатство було скасоване (История иерархии, 2006: 484).

Вагаме місце серед інших вікаріатств Київської єпархії посідало Уманське вікаріатство. Воно було засноване 25 березня 1874 року з місцем перебування у Києві, пройшло тривалий період свого існування і розвитку. Серед відомих архіпастирів, які його очолювали у ХХ столітті були архієпископи та єпископи: Феодосій Олтаржевський, Димитрій Вербицький, Платон Петров, Олександр Чекановський, Макарій Кармазин, Олександр Петровський, Філарет Лінчевський. Всі вони увійшли в історію вікаріатства, як справжні архіпастирі, які виконували свої обов'язки з повною віддачею до кінця своїх днів. Серед них двоє причислені до лику святих як священномученики – єпископ Макарій (Кармазин) та архієпископ Олександр Петровський) (История иерархии, 2006: 507).

Серед багатьох архієреїв, які очолювали Уманську кафедру чільне місце належить архієпископу Олександру (Петровському). Більш детально з його життєвим шляхом ми знайомимося на сторінках Журналу Московської Патріархії за 1933 рік.

30 жовтня 1932 року у м. Києві у малому Софійському кафедральному соборі була звершена архієрейська хіротонія у єпископа Уманського, вікарія Київської єпархії похилого у віці архімандрита Олександра (Петровського). Хіротонію звершили: архієпископ Київський Сергій, архієпископ Канівський Василій та архієпископ-схимонах Антоній. На момент його рукоположення Владиці виповнилося 81 рік, так як народився у 1851 на Волині у місті Луцьку, там же закінчив Волинську духовну семінарію після чого почав займати ряд важливиж посад та послухів. Він був намісником Донського монастиря у м. Москва, настоятелем Лубенського монастиря, і на кінець настоятелем Миколаївського Київського монастиря (Хроника церковной жизни, 1933: 155).

22 червня 1993 року визначенням Священного Синоду Української Православної Церкви прославлений як місце шанований святий Харківської єпархії, адже останні роки свого життя владика провів у лікарні в'язниці № 1 м. Харкова.

Уманське вікаріатство проіснувало до 23 жовтня 1934 року, відновивши свою діяльність після Другої світової війни 14 жовтня 1945 року очолюване єпископом Нестором (Сидорчуком) (История иерархии, 2006: 508).

Черкаське вікаріатство було засноване 30 грудня 1909 року у м. Києві з постійним перебуванням там архієрея. З 1923 – 1932 рр. титул вікарних єпископів змінювався з Черкаського на Черкаський і Чигиринський. На початку ХХ століття вікаріатством керував єпископ Назарій (Блінов), який 13 лютого 1910 року був рукоположений у єпископа Черкаського, вікарія Київської єпархії. Хіротонію здійснили митрополити Санкт-Петербурзький Антоній (Вадковський), Київський Флавіан (Городецький) і Московський священномученик Володимир (Богоявленський) з сонмом архіпастирів РПЦ. Єпископ Назарій обіймав посаду вікарного єпископа до 1921 року, та паралельно з цим з 1919 – 1921 рр. тимчасово керував всією Київською єпархією. З квітня по червень 1923 року був у'язнений в Бутирській в'язниці Москви та згодом переведений на Тобольську кафедру (История иерархии, 2006: 508).

Його наступником став ключар Софійського собору протоієрей Микола Браїловський, які був хіротонісаний 9 жовтня 1921 року у єпископа Черкаського, вікарія Київської єпархії та очолював вікаріатство до 1923 року.

Місце вікарного єпископа посідає владика Філарет (Лінчевський), якого рукопоклали 2 грудня 1923 року з титулом єпископа Черкаського і Чигиринського. Як і більшість єпископів у 1926 році був заарештований у Харкові та до 1928 р. перебував на засланні у Кудимкарі. 13 травня 1932 р. переведений на Вінницьку кафедру з возведенням у сан архієпископа. Цього ж року Черкаське і Чигиринське вікаріатство було ліквідоване (История иерархии, 2006: 539).

Одним із найдавніших вікаріатств Київської єпархії було Чигиринське вікаріатство. Історія його заснування сягає 1724 року з періодичним припиненням функціонування та знову відновленням його діяльності. Місце перебування вікаріатства було у Києві з титулом єпископа Чигиринський і Український. З 16 жовтня 1799 року титул було змінено до Чигиринського.

Останнім єпископом Чигиринським став владика Никодим (Кротков), який обіймав посаду вікарія з 16 листопада 1911 – 23 серпня 1921 року. Важливою подією у житті архіпастиря стало миропомазання на гетьманство у Софійському соборі Павла Скоропадського та звершення молебну на Софійській площі. Надалі Чигиринське вікаріатство було поєднане з Черкаським в межах Київської єпархії (История иерархии, 2006: 545).

Більшість вікаріатств Київської єпархії центром своєї адміністративної структури визначали не місто, за яким названо вікаріатство, а місце його фактичного розташування. У більшості випадків це було місто Київ, яке поєднувало не тільки Єпархіальне Управління, Канцелярію, але і вікаріатства. Тісні взаємини та спілкування вікарних архієреїв з Митрополитом Київським, давали можливість частіше доносити інформацію парафіяльним священикам щодо політичної та церковної ситуації в Україні.

Важливим церковним адміністративно-структурним елементом єпархії є благочиння, чи благочинницький округ на чолі з призначеним єпархіальним архієреєм – благочинним. Він являється священнослужителем у

пресвітерському сані настоятелем одного із приходських храмів благочиння. В обов'язки благочинного входило нагляд за звершенням богослужінь, внутрішнім і зовнішнім станом храмів та інших церковних будівель, а також правильністю ведення парафіяльних справ і церковного архіву, турботою за релігійно-моральним станом віруючих. Посада благочинного повністю підпорядкована єпархіальному архієрею (Єпископ Егорьевский Марк, 2007: 29).

На прикладі Бердичівського вікарного єпархіального управління можна прослідкувати структуру та функції благочинницького апарату. На терені Бердичівської округи на 1 грудня 1925 року нараховувалось 12 благочинницьких округів, які включали в себе Благочинницькі Ради. Склад таких Рад був наступним: Голова, як правило був благочинний округу, заступником благочинного – штатний священник округу та члени – 1-2 особи (ЦДВО. Ф. 5. Оп. 2. Спр. 955. Арк. 14).

Бердичівський округ включав дві благочинницькі ради, враховуючи кількість парафіяльних храмів та священнослужителів, а також поділ на міський та районний округи. Перша Благочинницька Рада Бердичівського округу мала наступний склад: Головою був благочинний – протоієрей Іван Львович Карпинський; заступником благочинного – протоієрей Олександр Іванович Татаров, а членом був мирянин Віктор Сторожук. Друга Рада Бердичівського округу включала в себе ту ж саму структуру. Її очолював протоієрей Микола Аполінарієвич Лисицький, який обіймав посаду благочинного другої Бердичівської округи заступником – священник Петро Володимирович Кришникович, – членом Кассіан Гончарук.

Ще три благочинницьких округи таких як Андрушівський, Погребищенський та Уланівський включали в себе міський та районний округи (ЦДВО. Ф. 5. Оп. 2. Спр. 955. Арк. 14 зв.).

У Черкаському вікаріатстві під омофором єпископа Філарета (Лінчевського) приєдналося приблизно 80 парафій з Черкащини, Чигиринщини і навіть із Звенигородського округу, які не хотіли зазнати впливу обновленського руху. Богослужіння, які здійснював єпископ Філарет, завжди проходили у святковій обстановці. Зазвичай йому співслужило декілька священників та дияконів (ДАЧО. Ф. Р-314. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1).

Майже за кожним своїм Богослужінням владика Філарет звершував дияконські та священницькі хіротонії ставлеників. Чергових церковних нагород були удостоєні священник Л. Сахаров та священник Я. Гримальський з возведенням їх у сан протоієрея (ДАЧО. Ф. Р-314. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1 зв.).

З'їзди благочинних всіх округів єпархії були регулярними на яких вони регламентували питання пастирської практики, стежили за дотриманням канонічних норм в умовах поширення революційних настроїв. Такий з'їзд відбувся 7 вересня 1923 року отцями благочинними Черкаського округу, на який прибуло лише сім благочинних із 15. На меті з'їзд мав звернутися до священників округу з посланням направленим на адресу антиобновленців. Копія цього послання була підписана 12 благочинними (ДАЧО. Ф. Р-314. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1).

На цьому ж з'їзді єпископа Філарета (Лінчевського) було обрано настоятелем Свято-Покровської церкви м. Черкаси, після свого обрання він там уже звершував Богослужіння декілька разів (ДАЧО. Ф. Р-314. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 4).

Висновки. Отже, вікарні єпископи та їх кафедри відігравали важливе значення в Київській єпархії, так як безпосередньо допомагали митрополиту Київському в управлінні усією єпархією, а інколи і виконували його обов'язки. Мережа вікарних єпископських кафедр та благочинницького апарату давали більшу можливість у живому спілкуванні духовенства з віруючими під час відвідувань ними храмів та монастирів під час Богослужінь. Збільшення кількості єпископату Київської єпархії дало можливість на деякий лише час внутрішньо укріпити церковні позиції від зовнішніх чинників держави через законодавчу, моральну та фізичну сферу впливів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Акты Святейшего, 1992 – Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти. – 1917–1943 гг. / Сост. М.Е. Губонин. М.: Изд-во Православного Свято-Тихоновского Богословского Института, 1992. 1064 с.: ил.
- Біднов, 1921 – Біднов В. Церковна справа на Україні. Тернів: Видавництво «Українська автокефальна церква», 1921. 48 с.
- Білокінь, 1992 – Білокінь С.І. Православні єпархії України 1917–1941 рр. // *Історико-географічні дослідження на Україні*. Зб. наук. пр. К.: Наук. думка, 1992. С. 100–120.
- ДАЧО – Державний архів Черкаської області.
- Єпископ Егорьевский Марк, 2007 – Єпископ Егорьевский Марк. Церковный протокол. М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2007. 184 с.
- Збірник законів, 1922 – Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1922–1923 рр. Харків: Літо-друкарня «Книгоспілки», 1922. 1147 с.
- История иерархии, 2006 – История иерархии Русской Православной Церкви. Комментированные списки иерархов по епископским кафедрам с 862 г. М.: Православный Свято-Тихоновский Гуманитарный Университет, 2006. 925 с.
- Ігнатуша, 2010 – Ігнатуша О. М. Єпархії та благочиння Українського Екзархату Російської Православної Церкви у 20 – 30-х рр. ХХ ст. // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Випуск ХХІХ. Запоріжжя: Просвіта, 2010. С. 145–152.
- Положение об областных, 1934 – Положение об областных Преосвященных // *Журнал Московской Патриархии* (далі – ЖМП). 1934. № 20-21. С. 218–219.
- Положения о полномочиях, 1934 – Положения о полномочиях областного архиерея // *ЖМП*. 1934. № 20-21. С. 219–222.
- Православная энциклопедия, 2013 – Православная энциклопедия. Том 33. Киево-Печерская Лавра – Кипрская икона Божией Матери / Под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2013. 752 с.
- Хроника церковной жизни, 1933а – Хроника церковной жизни // *ЖМП*. 1933. № 14-15. С. 173–174.
- Хроника церковной жизни, 1933б – Хроника церковной жизни // *ЖМП*. 1933. № 13. С. 155–156.
- ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.

REFERENCES

- Aktyi Svyateyshego, 1992 – Aktyi Svyateyshego Tihona, Patriarha Moskovskogo i vseya Rossii, pozdneyshe dokumentyi i perepiska o kanonicheskom preemstve vysshey tserkovnoy vlasti. – 1917–1943 gg. [Acts of His Holiness Tikhon, Patriarch of Moscow and All Russia, Later Documents and Correspondence on the Canonical Succession of the Highest Ecclesiastical Authority. 1917–1943] / Sost. M.E. Gubonin. M.: Izd-vo Pravoslavnogo Svyato-Tihonovskogo Bogoslovskogo Instituta, 1992. 1064 s.: il. [in Russian].
- Bidnov, 1921 – Bidnov V. Tserkovna sprava na Ukraini. [Church Affairs in Ukraine] Terniv: Vydavnytstvo «Ukrainska avtokefalna tserkva», 1921. 48 s. [in Ukrainian].
- Bilokin, 1992 – Bilokin S.I. Pravoslavni yeparkhii Ukrainy 1917–1941 rr. [Orthodox Eparchies of Ukraine 1917–1941] // *Istoryko-geohrafichni doslidzhenia na Ukraini*. Zb. nauk. pr. K.: Nauk. dumka, 1992. S. 100–120. [in Ukrainian].
- DACHO – Derzhavnyi arkhiv Cherkaskoi oblasti [State Archives of Cherkasy region] [in Ukrainian].

- Episkop Egorevskiy Mark, 2007 – Episkop Egorevskiy Mark. Tserkovniy protokol. [Church Protocol]. M.: Izdatelskiy Sovet Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi, 2007. 184 s. [in Russian].
- Zbirnyk zakoniv, 1922 – Zbirnyk zakoniv i rozporiadzhen robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy za 1922–1923 rr. [Collection of Laws and Orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine between 1922 and 1923]. Kharkiv: Lito-drukarnia «Knyhospilky», 1922. 1147 s. [in Ukrainian].
- Istoriya ierarhii, 2006 – Istoriya ierarhii Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi. Kommentirovannyye spiski ierarhov po episkopskim kafedram s 862 g. [The History of the Hierarchy of the Russian Orthodox Church. Commented Lists of Hierarchs for Episcopal Thrones since 862]. M.: Pravoslavniy Svyato-Tihonovskiy Gumanitarniy Universitet, 2006. 925 s. [in Russian].
- Ihnatusha, 2010 – Ihnatusha O. M. Yeparkhii ta blahochynnna Ukrainskoho Ekzarkhatu Rosiiskoi Pravoslavnoi Tserkvy u 20 – 30-kh rr. [Eparchies and Rural Deanery of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church in the 1920s and 1930s]. KhKh st. // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vypusk KhKhIKh. Zaporizhzhia: Prosvita, 2010. S. 145–152 [in Ukrainian].
- Polozhenie ob oblastnykh, 1934 – Polozhenie ob oblastnykh Preosvyaschennykh [Regulations on Regional Bishops] // Zhurnal Moskovskoy Patriarhii (dal' – ZhMP). 1934. # 20-21. S. 218–219 [in Russian].
- Polozheniya o polnomochiyah, 1934 – Polozheniya o polnomochiyah oblastnogo arhiereya [Provisions on the Powers of the Regional Eparchial Bishop] // ZhMP. 1934. # 20-21. S. 219–222 [in Russian].
- Pravoslavnaya entsiklopediya, 2013 – Pravoslavnaya entsiklopediya. Tom 33. Kievo-Pecherskaya Lavra – Kiprskaya ikona Bozhiy Materi [Orthodox Encyclopaedia. Volume 33. Kyiv-Pechersk Lavra – Cypriot Icon of the Mother of God] / Pod redaktsiye Patriarha Moskovskogo i vseya Rusi Kirilla. M.: Tserkovno-nauchniy tsentr «Pravoslavnaya Entsiklopediya», 2013. 752 s. [in Russian].
- Hronika tserkovnoy zhizni, 1933a – Hronika tserkovnoy zhizni [The Chronicle of Church Life] // ZhMP. 1933. # 14-15. S. 173–174 [in Russian].
- Hronika tserkovnoy zhizni, 1933b – Hronika tserkovnoy zhizni [The Chronicle of Church Life] // ZhMP. 1933. # 13. S. 155–156 [in Russian].
- TsDAVO – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] [in Ukrainian].